

Оливър Тиърл

ТАЙНАТА БИБЛИОТЕКА

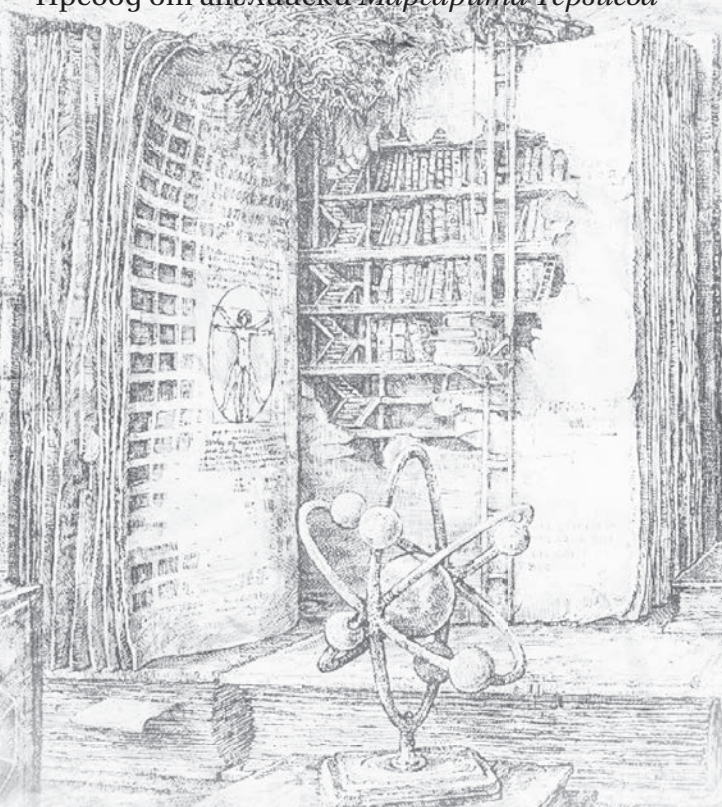
Едно пътуване през куриозите на историята
за книголюбители

YEARS **10**enthusiast

Оливър Тиърл

ТАЙНАТА БИБЛИОТЕКА

Превод от английски *Маргарита Терзиева*

YEARS **10**enthusiast

София, 2020

Oliver Tearle
The Secret Library

First published in Great Britain in 2016 by
Michael O'Mara Books Limited

Copyright © Oliver Tearle 2016
All rights reserved

Оливър Тиърл
Тайната библиотека

© Маргарита Терзиева, превод, 2020
© Яна Аргиропулос, дизайн на корицата, 2020
© Стефан Пеев, наборен шрифт Linguistics Pro (SIL Open
Font License), 2020
© Боряна Дукова, автор на текстове за Пейо Яворов, Яна
Язова и Димитър Димов, 2020
© Enthusiast – запазена марка на „Алто комуникейшънс енд
пблшингз“ ООД, 2020

ISBN 978-619-164-361-5

СЪДЪРЖАНИЕ

ПОЯСНЕНИЕ КЪМ БЪЛГАРСКОТО ИЗДАНИЕ	7
БЛАГОДАРНОСТИ	9
ВЪВЕДЕНИЕ	11
АНТИЧНОСТТА	15
СРЕДНОВЕКОВИЕТО	48
РЕНЕСАНСЪТ	76
ПРОСВЕЩЕНИЕТО	114
ЕПОХАТА НА РОМАНТИЗМА	145
ВИКТОРИАНСКАТА ЕПОХА	167
АМЕРИКАНСКАТА ЛИТЕРАТУРА	211
НА КОНТИНЕНТА	245
СЪВРЕМЕННИЯТ СВЯТ	273

ПОЯСНЕНИЕ КЪМ БЪЛГАРСКОТО ИЗДАНИЕ

„Тайната библиотека“, която осветява нови или малко известни факти за популярни автори и произведения от световната съкровищница, е пропуснала българската „следа“. Затова по идея на издателство „Ентусиаст“ се захех да я допълня. Реших да избира автори, които харесвам и които същевременно са големи фигури в нашата поезия и проза. Така се появиха имената на Пејо К. Яворов и Димитър Димов. Впуснах се в разследване на двата „случая“. Надявам се на читателите да им е поне отчасти толкова интересно, колкото беше на мен. Нямахме как да пропусна и Яна Язова, върху чиято история бях работила в продължение на години. В „Тайната библиотека“ предлагам факти от живота и творчеството ѝ, които не съм засегнала в романа за нея „Извън редовете“.

Боряна Дукова

Боряна Дукова е писател и преводач от испански език. Романите „Кървава малага“, „Опасна монета“, „Разкажанието на Диего“ (спечелил първа награда в националния конкурс за криминална книга „Атанас Мандаджиев“ за 2015 г.) и сборникът с разкази „Тригъри по женски“ я превръщат в един от най-популярните автори в криминалния жанр у нас. Последната ѝ книга „Извън редовете“.

Романът на Яна Язова“ проследява мистерията около живота, творчеството и смъртта на една от най-известните български писателки преди 1944 г.

БЛАГОДАРНОСТИ

За мен беше огромно удоволствие да напиша тази книга и това се случи благодарение на следните хора: особено съм благодарен на прекрасния екип в Майкъл О'Мара, и в частност на Хю Баркър, Ана МакЛафлин и Габи Немет за помощта и подкрепата през целия процес на създаване на книгата. Бих искал да благодаря и на многото мои читатели и последователи на блога ми „Интересна литература“ („Библиотека за литературни интересни факти“), те са прекрасно общество от книголюбители и станаха мои партньори във всичките ми периоди на обръкване и отлагане. И накрая благодаря на моите родители, на брат ми Матю и на Рейчъл. Разбира се, и на Ела – „интересната литературна котка“.

Оливър Тиърл

ВЪВЕДЕНИЕ

Веднъж попитали Гилбърт Честъртън* коя книга би взел със себе си на пустинен остров. „Ръководство за построяване на кораби“ – отвърнал той. Този остроумен отговор вероятно е предизвикал усмивки сред публиката, но може би точно заради него шоуто на Би Би Си повече никога не го кани за свой гост. Шегата на Честъртън обаче ни напомня за един простичък, но често забравян факт, а именно, че „книга“ не означава „велика литературна творба“ или „роман, който винаги си искал да прочетеш, но времето или смелостта да го сториш не са ти стигнали“. Книгата може да има далеч по-прагматична цел, но въпреки това да е от огромна важност за историята на Западния свят.

Да вземем „Елементи“ на Евклид, написана преди повече от две хиляди години. Навярно само шепя книжни плъхове биха взели Евклид в леглото си след дълъг и уморителен работен ден, но влиянието на „Елементи“ е неизмеримо (някак иронично предвид темата на книгата**). По по-

* Гилбърт Куит Честъртън (*Gilbert Keith Chesterton, 1874–1936*) е британски писател, поет, публицист и християнски мислител – бел. ред.

** Математическият трактат, състоящ се от 13 книги. Написан е от древногръцкия математик Евклид около 300 г. пр.н.е. Трактатът се състои от определения, аксиоми, постулати и доказателства – бел. ред.

гобен начин не вярвам повече от двама-трима читатели да потъват вечер в топлата вана с „Речник“ на д-р Джонсън, но всеки написан речник след това, от „Уебстър“ в Америка до удивителното постижение в тази област – английския речник на Оксфорд, дължи много на него. Подобни книги отразяват времето, което ги е създавало, и в същото време са спомогнали за оформяне на културното и интелектуалното развитие на нашата цивилизация. Ето за това става дума в тази книга.

Наистина, „Тайната библиотека“ се опитва да изследва и да намери отговори на въпроси, свързани с определени книги, които занимават ума ми от известно време. Опитах се да отговоря на някои от тях в блога си „Интересна литература: Библиотека за всякакви литературни интересности“. Но много от темите, особено онези, които са свързани с нелитературни текстове, са нови. Какво е направил Евклид, което се е оказало епохално важно? Предвижда ли научната фантастика бъдещето? Кой е написал първата готварска книга? Действително ли викторианците са били толкова благопристойни и наистина ли романите са били толкова свенливи, що се отнася до „тънката част“?

В „Тайната библиотека“ се опитвам да дам отговор на тези и други подобни въпроси. Книгата има две цели, свързани помежду си: да хвърли светлина върху по-неизвестни аспекти на популярни книги и да покаже как по-непознати и уж незначителни книги имат изненадваща връзка със света около нас. Тя търси непознатото в по-

знатото и познатото в онова, което е далечно за нас. Накратко, тя се опитва да разясни някои скрити факти за известни и неизвестни книги, писани, печатани, преписвани или изфабрикувани някога.

Влезте по-надълбоко в света на книгите и ще намерите какви ли не неразказвани истории. Всички са чували за древногръцкия поет Омир, но знаем ли нещо за писателите, които са го пародирали? Разказите на Едгар Алън По са световно известни, но малцина са наясно, че *една-единствена* от неговите книги се е продавала добре, докато е бил жив. Няма човек, който не е чувал, че Шекспир е написал трагедията „Хамлет“, но той далеч не е бил първият, писал на тази тема. В „Тайната библиотека“ искам да разкажа точно за тези книги – останали незабелязани, избутани зад гърбовете на библиотечните рафтове, забравени от всички книги. Но понякога и добре познато произведение излиза на светло и привлича вниманието към себе си: не бих могъл да кажа, че „Божествена комедия“ на Данте е неизвестна книга, но колко от вас наистина са я чели? Много от нейните по-... нека кажем скучни моменти съдържат едни от най-големите тайни на Средновековието.

„Тайната библиотека“ не е замислена като списък на стотте книги, повлияли най-силно върху развитието на човешката цивилизация, или пък като компилация от „книги, които всеки трябва да прочете“ – някои от произведенията, които дискутирам тук, така и не са достигнали до нас, а едно от тях вероятно дори не е съществ-

вувало. (Всичко ще бъде обяснено по-нататък.) Това е смесица от любопитни факти, бърза обиколка из въображаема библиотека, пълна с известни и не дотолкова познати заглавия. Всяка една от книгите, споменати тук, ни разказва по нещо за времето, в което е написана. А взети заедно, те ни дават интригуващи отговори на много въпроси.

Книгата е организирана в девет глави, които покриват най-общо главните исторически и културни периоди от Античността до наши дни: Стария свят, Средновековието, Ренесанса и така нататък. След средата на седемнайсети век всичко става малко по-интересно и сложно. Една от основните причини за това е Америка, Новият свят, който също започва да публикува своите книги. Реших да разкажа историята и развитието на американското книгоиздаване през седемнайсети, осемнайсети и деветнайсети век в отделна глава. Същото направих и с развитието на литературата на континента. Нещата се прегрупират в последната глава, където на фокус е двайсети век на западната цивилизация.

Нека кажем и още нещо, преди да се впуснем в обиколка из нашата библиотека. Навлизането във всяка една от деветте глави по някакъв начин е свързано с предишната. Понякога връзката между двете глави е очевидна, друг път ще ви трябва малко повече време, за да я видите. Но тя е там. Надявам се да се забавлявате на тези връзки колкото и аз, докато ги писах.

АНТИЧНОСТТА

Наследството на старите цивилизации може да бъде видяно навсякъде около нас: демокрацията, театърът, лиричeskата поезия, олимпийските игри, една огромна част от философията и архитектурата също водят началото си от Древна Гърция. Но не само науката и изкуството, всекидневието ни също е обусловено от гревните ни предшественици. Вземете езика: има толкова много латински фрази, които все още използваме: *carpe diem* („улови мига“ – стих на Хорацій) или *in vino veritas* („във виното е истината“ – Плиний Стари). Много англичани носят в джоба си частица от Вергилиевия епос „Енеида“, и по-точно фразата *decus et tutamen* („украса и защита“), която е изписана по ръба на монетата от един паунд. Американските пари също носят латинска фраза: *e pluribus unum* („от многото – едно цяло“*), която ни води към друг текст на Вергилий. (За наше удоволствие там става дума за рецепта за песто.)

Тези факти впечатляват още повече предвид

---

* Цитат от Цицерон („За достойнството“). Девиз на аверса на герба (Големия печат) на САЩ, който се вижда и на паричните знаци. Състои се от 13 букви, символизиращи първите съединени щати, като изтъква тяхното единство и принадлежността им към една нова нация. При Вергилий (ако той е авторът) се изтъква възможността да се смесят няколко цвята, за да се получи един нов – бел. рег.

обстоятелството, че голяма част от трудовете на класическата литература, философията, естествените науки и математиката по различни причини не е достигнала до нас. Само си представете какво би било, ако някои от тези творби бяха все още в библиотеките ни. Помислете си какво богатство щяхме да притежаваме, ако разполагахме с всичките пиеси на Софокъл – около сто на брой*, – а не само със скромните седем, които са се запазили до наши дни. Днес никой няма възможността да изучава Аристотеловата теория на комедията – втората част на трактата му „Поетика“ – в университета по простата причина, че до нас не е достигнал нито един екземпляр от нея.

Предвид факта, че тези творби са маята, от която е замесена моята книга, ми се струва удачно да започнем с Древния свят, защото именно там се появява първата книга в света. Приема се, че най-старата книга, съдържаща няколко страници (което показва, че не е бил просто голям свитък), е Златната книга на етруските, написана преди около 2500 години. Тя съдържа шест големи листа, изработени от двайсет и четири каратово злато, свързани със златни пръстени, оформящи единен предмет, който можем да наречем „книга“. Открита е чак в средата на двадесети век и за съжаление е написана на етруски език, който на практика не познаваме. Това е причината преводът ѝ да бъде, меко казано, трудна задача. Светът и до днес няма представа за какво се говори в нея.

---

* Приписват му се 123 – бел. рег.

За щастие има голям брой групи поетични творби, граматични произведения, научни, литературни и философски трудове, които *можем* да дешифрираме и да прочетем. Затова, вместо да си блъскаме главите върху неразгадаемите букви на етруски*, нека погледнем към някои от по-лесните текстове.

ЕПОСЪТ НА ОМИР

Светът познава Омир с двете му епически поеми: „Илиада“ – обширен разказ за Троянската война, и „Одисея“ – за подвизите на Одисей по пътя му до Итака. „Илиада“ е първата голяма творба на Западната цивилизация, написана вероятно около VIII век пр.н.е. Тя разказва за десетгодишната война между Троя и няколко гръцки държави, като поставя фокуса върху последните дни от конфликта. В нея можем да намерим описание на всички открояващи се личности на епохата, като започнем от невероятните амазонки (жените воители, наричани от Омир *antianeirai* – „равни на мъжете“) до героите победители като Агамемнон и Ахил. И всички те започват с буквата А.

Кой е Омир обаче остава загадка за нас. Дори не сме сигурни кога и колко дълго е живял предвид онова, което е направил. Точната природа на композицията на „Илиада“ също остава загадка. Вероятно епосът е бил част от устната тра-

* Всъщност етруската азбука може да се чете (тя произлиза пряко от гръцката), но езикът не се разбира, понеже няма нищо общо с индоевропейските езици – бел. рег.

диция в Древна Елада, която чак по-късно е била записана*, но дали Омир е слепият бард на легендата, остава неясно дори и сега, близо три хилядолетия по-късно.

Викторианският писател Самюел Бътлър смята, че Омир е бил жена; други твърдят, че по „Илиада“ са работили много творци**.

Описаните в поемата събития влияят върху различни аспекти от всекидневието ни. Историята за хитрите гърци, които влезли в града на враговете си, скрити в голям гървен кон, ражда „троянския кон“ (компютърен вирус, който прониква в компютъра ти, като се представя за полезна програма). Образът на Хектор дава на английския език глагола *to hector* – измъчвам, тормозя някого. А ако искаме да насочим вниманието към някаква слабост на иначе непобедим човек, говорим за ахилесовата му пета, споменавайки слабата точка в тялото на гръцкия герой. (Интересно, но Омир не споменава за тази история, която, изглежда, е добавена по-късно. В „Илиада“ Ахил не е неуязвим. В един момент една

* Смята се за установено, че „Илиада“ и „Одисея“ са записани през VI в. пр.н.е. по заповед на тирана на Атина Пизистрат – бел. ред.

** Всъщност теориите за произхода на „Илиада“ и „Одисея“ са две: „унитарна“ (т.е. авторът е един, вероятно Омир) и „аналитична“ (т.е., че те са плод на компилация). В последно време и с прилагането на най-новите технологии за изследване на текстовете за най-вероятно се смята, че авторът е един с евентуални малки по-късни добавки – бел. ред.

стрела дори се забива в лакътя му и го залива с кръв.)

Онова, което всички приемат като истина за „Илиада“, всъщност не е така: а именно, че тя разказва за войната между троянци и гърци. Както сочи Ричард Дженкинс в своята „Класическа литература“, тези хора не са се смятали за гърци – това название е наложено от римляните. Те са се наричали „елини“, като дори тази дума не е коректна, защото в „Илиада“ Омир ги нарича ахейци, данайци, аргиви, но никога гърци или елини*. И още нещо – Троянската война трае десет години; Омировата „Илиада“ покрива само последните няколко седмици, а дъвайсет и две от дъвайсет и четирите песни разказват само за няколко дни от тях.

В древни времена са приписвали на Омир не само „Илиада“ и „Одисея“, но и още няколко творби. Сред тях е и хумористичната поема „Маргим“, взела името на своя невероятно глупав главен герой – толкова глупав, че не знаел кой от двамата му родители го е родил. Въпреки че по-голямата част от „Маргим“ не е достигнала до нас, знаем, че в древни времена поемата се е радвала на огромна популярност. Философът Филодем пръв използва фразата „глупав като Маргим“, но след него много писатели и мислители също прибягват до нея, което означава, че по онова време

* Името „елини“ произлиза от името на Селена, богинята на Луната, т.е. „лунни хора“. Те са се осъзнавали като единен народ с един общ език, а изброените от автора имена, които им дава Омир, се отнасят до отделните елински племена. Що се отнася до етнонима „гърци“ (*graeci*), това е самоназванието на елините колонисти в Южна Италия. Името е влязло в латинския, а оттам и в останалите европейски езици – бел. ред.

поемата е била известна. Поговорката за лисицата, която знае много неща, и таралежът, който знае само едно, но много важно нещо, също произлиза от „Маргим“.

Но сигурен ли е светът, че „Маргим“ е написана от Омир? Учените имат своите съмнения. В своя трактат „Поетика“ един голям авторитет като Аристотел приписва поемата на Омир, но много други свиват устни и извеждат на преден план друг древногръцки писател, Пигрет*, като по-вероятен претендент за авторството. Още една поема, която Аристотел приписва на Омир, но други изследователи сочат различни автори, е „Батрахомиомахия“, което се превежда като „Войната на жабите и мишките“. В общи линии това е една пародия на Омировата „Илиада“, като гърците и троянците са заменени със земноводни и гризачи. Така авторът се надсмива над героите в оригиналната поема. Нека отбележим, че от самото начало – или почти от самото начало – западната литература се надсмива над себе си.

В тази поема царят на жабите пренася царя на мишките през едно езеро. По средата на езерото двамата виждат водна змия. За да се спаси, царят на жабите инстинктивно се гмурка под водата, хвърляйки несъзнателно царя на мишките от гърба си. Горкият мишок се дави, неговите хора (извинете, неговите мишки) обявяват жабока за жесток убиец и се заклеват да отмъстят на него и на хората му (извинете, на жабите му).

Поетът от Елизабетинската епоха Джордж

---

* Живял в Халикарнас в края на VI – началото на V в. пр.н.е. – бел. ред.

Чапман превежда „Батрахомиомахия“ на английски, но когато Кийтс пише своя сонет „Пръв поглед върху Чапмановия Омир“, най-вероятно не е имал предвид поемата за жабока и мишока. Сатиричната творба е изкривен портрет на войната в Омировата „Илиада“, в същото време показва безсмислието на Троянската война, на външния блясък на войските и героите в нея. В „Батрахомиомахия“ войната не е нищо повече от жалка махленска свада. Но поемата е не само едно от първите комедийни произведения, но и първата антивоенна книга.

БАСНОСЛОВНИЯТ ЕЗОП

Когато Пигрет – или който и да е истинският автор – пише своята „Батрахомиомахия“, традицията за включване на образи на животни в литературата е отдавна установена практика. Историите с животни имат за цел да дадат съвет за морала на хората, но и за постигане на комичен ефект. Най-ясният пример за това са басните на Езоп. Една от неговите басни дори започва с жабок, който носи на гърба си мишка, за да я удави в средата на езерото.

Според Диалозите на Платон Сократ прекарвал времето си в затвора, като пишел поеми, основаващи се на басните на Езоп.

Оливър Тигърл
ТАЙНАТА БИБЛИОТЕКА

Автор на допълнителни текстове *Боряна Дукова*
Превод *Маргарита Терзиева*
Отговорен редактор *Петя К. Димитрова*
Редактор *Петя К. Димитрова, Илияна Бенова – Бени*
Коректор *Цвета Нинкова*
Дизайн на корицата и предпечат *Яна Аргиропулос*

Английска. Първо издание
Формат 84x108/32
Печатни коли 21
ISBN 978-619-164-361-5
Издава

Запазена марка
на „Алто комуникейшънс енд пблшиинг“ ООД

София, ул. „Кракра“ № 20
тел.: 02/ 943 87 16,
email: office@enthusiast.bg
Книгите на „Ентусиаст“ можете да закупите
от www.enthusiast.bg

Печат АЛИАНС ПРИНТ

ЕДНА ЗАВЛАДЯВАЩА ОБИКОЛКА ИЗ ЛЮБОПИТНАТА
ИСТОРИЯ НА ЗАПАДНАТА ЦИВИЛИЗАЦИЯ, РАЗКАЗАНА ЧРЕЗ
НАЙ-ЕМБЛЕМАТИЧНОТО Й ИЗОБРЕТЕНИЕ – КНИГАТА.

Наред с всеизвестни заглавия, помогнали за оформянето на света, в който живеем, Оливър Тиърл ни запознава и с някои от по-пренебрегваните детайли, които могат да бъдат открити из рафтовете на библиотеките от миналото.

Ще научите за забравения романист, надминал Дикенс по продажби, за жената, която става първият публикуван поет в Америка, и за ексцентричния пътешественик, внесъл вилците в Англия. Чрез изследването на разнообразни произведения – романи, пиеси, пътеписи, научни и готварски книги, сборници с вицове и спортни алманаси – „Тайната библиотека“ осветява някои от най-завладяващите аспекти в нашата история. Авторът ни разкрива изненадващи връзки между различни произведения и исторически фигури. Какво свързва „Илиада“ на Омир с Езоповите басни? Или „Алманах на крикета“ от Уисдън със създателя на Шерлок Холмс?

„Тайната библиотека“ вади тези малко познати истории на светло, изследвайки пресечните точки между всякакви книги и историята на Западния свят през последните 3000 години, а Боряна Дукова допълва този преглед с вълнуващите истории на трима знаменити български писатели.

www.enthusiaist.bg

9 786191 643615

Цена: 16 лв.